

суїцидального ризику: унікальність, неспроможність, соціальний песимізм, злам культурних бар'єрів, максималізм, викривлення часової перспективи.

Отримані результати дозволили створити диференційовані програми профілактики та психокорекції для окремих категорій працівників спецпідрозділів ОВС з урахуванням особливостей функціонування психічної сфери на різних етапах професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1.Александров Ю. В. *Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ: дис. кандидата психол. Н.: 19.00.06 / Александров Юрій Васильович. – Харків, 2006. – 165 с.*

2.Кокун О. М. *Психофізіологічні аспекти професійного відбору фахівців для діяльності в особливих умовах: Збірник наукових праць / О. М. Кокун, О. В. Нічик // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 5. – Харків : УЦЗУ, 2008. – С. 67-79*

3.Логачов М. Г. *Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандид. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Логачов Микола Григорович. – Харків, 2001. – 16 с.*

4.Медведев В. С. *Деякі концептуальні основи програми профілактики професійної деформації працівників ОВС / В. С. Медведев // Вісник університету внутрішніх справ. – Харків, 1999. – № 8. – С. 26-28.*

5.Паронянц Т. П. *Возникновение и проявление посттравматических стрессовых расстройств у работников органов внутренних дел в условиях выполнения миротворческой миссии ООН (на примере бывшей Югославии): дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.06 / Паронянц Тигран Павлович. – Харьков, 2004. – 209 с.*

6.*Профилактика профессиональной деформации личности сотрудника органа внутренних дел: Методическое пособие / Под общ. ред. В.М.Бурькина. – М.: ИМЦ ГУК МВД России, 2004. – 144 с.*

УДК 159.937.53

ЛОГІКО-КОГНІТИВНІ МОДЕЛІ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ДІЙНОСТІ

*Германович О.Р., викладач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
Ткачук Р.Л., доцент кафедри цивільного захисту та комп'ютерного
моделювання екогеофізичних процесів Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності, підполковник служби цивільного захисту*

Інтерес до феномену психологічного часу впливає із активного принципу людського життя, та зумовлений первинною потребою особистості бути організатором власного життєвого простору.

Базові концепції феномену часу у психології досліджувались у трьох класичних напрямках: психофізіологічному, психологічному та особистісному. *Психофізіологічний* рівень вивчає об'єктивну темпоральну організацію психіки – нейрофізіологічні, психофізіологічні, динамічні характеристики (Ю.М. Забродін, Я. Освальд, Д.Г. Елькін, Д.М. Узнадзе, М.С. Роговін, В.І. Ковальов та інші) та особливості часової перцепції – сприйняття часу (Ю.М. Забродін, П. Фрес, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв), переживання або відчуття часу (Д. Гарбетте, Р. Кнап). Для *психологічного* напрямку характерним є визначення часу у психіці як внутрішньо притаманного досвіду свідомості людини. У дослідженнях К. Левіна, Є.І. Головахи, І.С. Кона, Р. Кастенбаума, Дж. Нюттена, В.С. Хомика представлені наукові підходи до психологічного часу особистості, які сконцентровані довкола проблеми часової перспективи. *Особистісний* рівень досліджує особливості формування ціннісного ставлення до часу, та включає розгляд психологічного часу в рамках життєвого шляху особистості (Ш. Бюллер, С.Л. Рубінштейн, Н.А. Логінова), а також, визначення здібності психіки до регуляції у часі рухів, дій та діяльності людини (О.М. Леонтєв, М.Й. Боришевський, С.Д. Максименко, А.К. Болотова).

Наукові праці вчених Б.Й. Цуканова, О.В. Полуніна, З.О. Кіреєвої та ін. присвячені створенню моделей часового механізму індивіда. Проте, не зважаючи на широкий спектр досліджень проблеми часу в психології, на сьогоднішній момент залишається актуальною необхідність створення такої концептуальної системи, яка б надала нові форми дискурсу про різні моделі часового механізму людини, та була б в змозі адекватно описати темпоральну структуру особистості.

Процес сприйняття часу уможливорює власне контакт суб'єкта із світом. Сприйняття часу – це відображення об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ реальності [2, с. 84]. Проте, людина це створюючий суб'єкт, який не лише реагує на оточуючу дійсність, але і впливає на неї.

Орієнтація в часі передбачає визначення особистістю місця даної фази змін у загальному циклі життєвих подій. Людина застосовує дві системи орієнтирів, що дозволяють їй визначати фази добового циклу. Визначальною є система орієнтирів, що обумовлена циклічними змінами природи.

Іншу систему орієнтирів складають ознаки, що створені ритмами організму, і які відповідають ритмам активності і виникнення потреб, що в свою чергу також залежить від ритмів дня і ночі. Система внутрішніх та зовнішніх індикаторів дозволяє орієнтуватися в сучасному. Людина може визначати місце теперішнього по відношенню до попередніх та майбутніх змін, тобто людина здатна увияти в сучасному минуле та майбутнє [5:129-130].

Власне у сприйнятті часу розрізняють сприйняття часової тривалості (метрики) і сприйняття послідовності (топології) часу. У людини є певне безпосереднє переживання, відчуття часу. Воно зумовлене органічними відчуттями і пов'язане з ритмічністю основних процесів органічного життя.

Час є одним із модусів, в якому формується та інтегрується життєвий досвід індивіда. Інтеграція досвіду відбувається завдяки функціонуванню механізмів обробки часової інформації різного рівня. Часовий механізм індивіда – це комплексна система впорядкування досвіду в часовому вимірі та обробки часової інформації, що забезпечує відтворення та оцінку інтервалів, і виконує функції з концептуалізації минулого, теперішнього, майбутнього [3].

Кожна людина пов'язує у єдину структуру власне минуле, історичне минуле, теперішнє і майбутнє, включаючи також те, що буде після її життя. Це інтегрування уможлиблюється завдяки структурі власних часових властивостей людини, в основі яких – тривалість, що реально нею переживається. Б.Й. Цуканов зазначав, що людина володіє індивідуальною вродженою одиницею часу (значення – від 0,7 с. до 1,1 с.), яка є сталою упродовж всього життя. Власна одиниця часу визначає часові властивості психіки індивіда, суб'єктивну швидкість перебігу часу, і тип орієнтації в часовій перспективі (на минуле, теперішнє чи майбутнє) [6].

За З.О. Кіреєвою, відображення сутності темпоральної дійсності у свідомості в онтогенезі може відбуватися у трьох взаємопов'язаних напрямках: репрезентації метричних властивостей часу (тривалість), топологічних властивостей часу (безповоротна послідовність протікання подій з минулого через сьогодні у майбутнє) і репрезентації для орієнтування у часі. Тобто, осягнення темпоральної дійсності конкретною людською індивідуальністю виражене у репрезентаціях часу та його властивостей, що зумовлені переживаннями, досвідом життєдіяльності, особистісними особливостями та впливом соціокультурних феноменів і мови [1].

Полунін О.В. запропонував біциркулярну мультиосциляторну модель часового механізму. Дана модель вирізняє чотири основні рівні обробки інформації: 1) інформація, невпорядкована в часі; 2) рівень маркування елементів інформації; 3) переживання часу як лінеаризованого сингулярного потоку; 4) опрацювання часової інформації на рівні уяви, коли можлива активізація більш ніж одного темпорального процесу, віднесеного до одного і того ж об'єкту [3].

Ми вважаємо за необхідне доповнити існуючі концептуальні системи темпоральної структури індивіда логіко-когнітивними моделями прийняття особистістю цільових рішень в контексті часового простору, які включають в себе діяльність і свідомих, і різноманітних підсвідомих

структур та механізмів. Даний аспект вивчення феномену часу в психології сприяє розумінню особливостей процесу осягнення людиною темпоральної дійсності, та розширює наукові уявлення про модель часового механізму у психологічному академічному дискурсі. Так, поглиблюються уявлення про процес орієнтації особистості у часовій реальності в екстремальних умовах, а також, стає зрозумілим процес впливу людини на власне минуле в теперішньому модусі, який уможливується за посередництвом підсвідомих механізмів.

Логіко-когнітивна модель прийняття цільових рішень в контексті часового простору будується на основі композиції компоненти логічного опрацювання даних, з метою вибору відомостей для вибору стратегії поведінки людиною в умовах дії загроз, та когнітивної компоненти, яка полягає в тому, що в розриві інформаційних ланцюгів при опрацюванні неповних, різнотипних і нечітких даних, які відображають ситуацію, включає в цей процес оцінку її змісту та цілеорієнтацію нейропроцесора особистості і формує процедуру зв'язування інформаційних переходів між логічними формалізованими структурами процесів мислення з метою виділення знань про ситуацію та вироблення планів дій для ліквідації цих загроз за мінімальний термін.

Ми розглядаємо людину як системне утворення, і вважаємо, що їй притаманна темпоральна структура – індивідуальний іманентний динамічний пласт, який ґрунтується на психофізіологічних процесах, включає діяльність свідомих, і різноманітних підсвідомих структур і механізмів, та поглиблюється з розвитком свідомості. Організація темпорального пласти людини включає:

- формування та актуалізацію різних типів цілісних психічних образів-відображень часу (репрезентацій в термінології З.О. Кіреєвої), а саме, його метричних, топологічних та орієнтувальних властивостей;

- переживання часової дійсності, та оцінку часових модусів. Суб'єктивне сприйняття тривалих періодів часу у значній мірі визначається характером переживань, якими вони були заповнені, та емоційним станом суб'єкта. С.Л. Рубінштейн в оцінці часового виміру класифікує дію двох законів: 1) *заповненого часового відрізка*, який констатує, що чим більше заповненим і, отже, розчленованим на маленькі інтервали є відрізок часу, тим тривалішим він здається (закон визначає закономірність відхилення психологічного часу спогадів минулого від об'єктивного часу); 2) *закону емоційно детермінованої оцінки часу*, згідно з яким пережита тривалість відхиляється від об'єктивного часу в бік, зворотний домінуючої у суб'єкта спрямованості (закон позначається на тому, що час, заповнений подіями з позитивним емоційним знаком, скорочується в переживанні, а заповнений подіями з негативним емоційним знаком в переживанні – подовжується) [4, с. 250];

- актуалізацію логіко-когнітивних моделей прийняття цільових рішень, що включають діяльність свідомих та різноманітних підсвідомих структур і механізмів.

Отже, можна говорити про наявність іманентного темпорального пласту особистості, який поглиблюється з розвитком свідомості. Завдяки темпоральній структурі людина володіє здібністю конструктивно – відповідно до умов соціуму – орієнтуватися у часовому просторі: об'єктивно відтворювати в свідомості тривалість та послідовність явищ дійсності; звертатися до власного досвіду; одночасно з цим передбачати та конструювати майбутнє; сприймати та впливати на певні події дистанційно; а також, в теперішньому модусі впливати на власне минуле за посередництвом підсвідомих механізмів, які дозволяють будувати в актуальному моменті якісно новий досвід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Киреева З.А. Развитие сознания, детерминированное временем: Монография / З.А. Киреева. – Одесса: ВМВ, 2010. – 384 с.
2. Мецераков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мецераков, В.П. Зинченко. – СПб.: прайм – Еврознак, 2005. – 672 с. – (Проект «Психологическая энциклопедия»).
3. Полунін О.В. Переживання часу: психологічне дослідження на прикладі хвилинного інтервалу: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / О.В. Полунін – Київ, 1996. – 22с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн – СПб.: Питер, 2005. – 713 с.
5. Фресс Поль, Пиаже Жан. Экспериментальная психология: Выпуск IV. – М.: Прогресс, 1978. – 301 с.
6. Цуканов Б.И. Время в психике человека: Монография / Б.И. Цуканов. – Одесса: АстроПринт, 2000. – 219 с.

УДК 159.94:331.43

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ АДАПТАЦІЇ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ

*Гужва Д.В., психолог центру психологічного забезпечення та по роботі
з особовим складом ГУ ДСНС України в Харківській області*

Стрижневою проблемою екстремальних умов є адаптація людини. Психічна переадаптація в змінених умовах, дезадаптація й реадаптація до звичайних умов життя, підкоряються закономірній зміні етапів [2]. Аналіз етапів психічної переадаптації, реадаптації й